

Слободан Антонић
Филозофски факултет
Београд

ГЕЈ ПОКРЕТ И БОРБА ЗА ПРИЗНАТОСТ¹

Сажетак: Појава нетрпељивости према ЛГБТ особама чест је предмет расправа и критика. Међутим, нетолеранција коју показују поједини геј активисти – поготово у друштвима у којима је ЛГБТ покрет јак – не само према критичарима геј покрета, већ и према онима који о „геј питању“ другачије мисле, мало је истраживан феномен. У овом чланку се најпре наводе неки карактеристични случајеви такве нетолеранције, а затим и два карактеристична објашњења за такво понашање. Оба објашњења се разматрају и вреднују, да би се у закључку аутор још једном заложује, на методолошком плану, за плуралистички приступ и мултикаузални модел објашњења, а на плану друштвене политике, за пуну узајамну толеранцију мишљења и вредносних становишта.

Кључне речи: ЛГБТ, друштвени покрети, толеранција, друштвене борбе, идеологија.

Појаве нетрпељивости у геј покрету

Геј покрет², као и остали друштвени или политички покрети, није хомоген. Матица овог покрета, поготово у САД, захтева од својих припадника³ одрицање од свих насилних метода, те строго сасређивање друштвене борбе у област људских права (видети: Антонић, 2011б). Ипак, на рубовима покрета, али каткад и у матици, налазимо појаве агресивног изражавања нетрпељивости према другачијим вредносним становиштима, захтев за активирање репресивних институција државе ради ограничавања јавног изношења таквих

¹ Објављено у: *Нова српска политичка мисао*, vol. XIX (2011), no. 1-2, стр. 7-38.

² Синтагма „геј покрет“ у овом чланку се користи као скраћеница за „ЛГБТ покрет“ (одређење у: Антонић, 2011ђ). „Геј“ се данас у делу ЛГБТ публицистике користи као универзална одредница за ЛГБТ особе. Тако се и за жену каже да је „геј“. Рецимо, у једном новинском извештају можемо прочитати да се за државну тужитељку (U.S. attorney) за Западни округ државе Вашингтон (Western District of Washington State), Џери Даркан (Jenny Durkan) вели да је „први отворени геј државни тужилац“ (the first openly gay U.S. attorney), а за Шерон Лубински (Sharon Lubinski), државну маршалку за Минесоту, да је „први отворени геј државни маршал“ (the first openly gay U.S. Marshal; Johnson, 2010). Такође се у једној весту каже да је „Епископална црква рукоположила свог другог отворено геј бискупа“ (WB, 2010), иако је у питању жена – Кенон Мери Глеспул (Canon Mary Glasspool). Такав начин писања ипак може збунити читаоца. Зато мислим да је, када је реч о ЛГБТ особама женског пола, можда боље користити уобичајену именицу „лезбејка“ и придев „лезбејски“. Али, када се говори о општим појавама, сматрам да је дозвољено, првенствено из разлога краћег писања, извршити субсумцију ЛГБТ у „геј“ – наравно, уз јасну напомену, коју управо сада чиним, да овај термин у себе укључује све постојеће „квир“ идентитете.

³ Именице и придеви мушког рода, у општим исказима овог текста, користе се семантички уобичајено у српској граматици, то јест имају функцију денотације свих родова (видети детаљније објашњење у Антонић, 2011г: 38-46). У складу са оваквом изричитом изјавом – ако ми се дозволи да парафразирам Буджишевског (Budziszewski, 1992: 14) – свако рационално биће које и даље буде сматрало да његов род ипак није довољно „укључен“ у појмовима које користим, за то може само себе да криви.

становишта, коришћење јавних увреда те социјалног притиска за застрашивање појединаца који се не слажу са појединим тачкама геј програма или подржавају контрапокрет традиционалних хришћана (видети: Антонић, 2011ђ), настојање да се у потпуности регламентира јавни дискурс по матрици „политичке коректности“, итд.

Као примере агресивне нетрпељивости можемо узети насилни прекид недељне мисе у њујоршкој римокатоличкој катедрали, у децембру 1989. (извршиоци милитантна ГЛБТ група АСТ UP; види: Magnuson, 1989), насилни прекид службе и засипање верника кондомима у Презбитеријанској цркви у Колорадо Спрингсу (Colorado Springs), у новембру 1993. (Harris, 1993; према: Sears and Osten, 2003: 117-118), вандализација 17 калифорнијских цркава или богомоља (углавном мормонских) – током кампање (2008) за уставно прецизирање брака као заједнице мушкарца и жене – чији су прозори полупани, врата и зидови ишарани графитима, молитвеници спаљени, у браве набијен лепак... (Wk, 2011б; Yi and Adams, 2008), итд.

Као пример активирања репресивних институција државе ради ограничавања јавног изношења непожељних становишта може се навести случај шведског пастора Оке Грина (Åke Green). Он је у својој проповеди, током мисе држане 20. јула 2003, пред педесетак верника, цитирао делове Светог писма (*Лев 18, 22-30* и *1 Кор 6, 18*) и критиковао како геј бракове, тако и сам хомосексуални начин живота⁴. За то је сазнао локални представник Шведске федерације за лезбејска, геј, бисексуална и трансродна права (RFSL, *Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter*). Он је, због „говора мржње“, пријавио Грина полицији (Bäck and Larsson, 2006: 78; према Wk, 2011а), а полиција је онда случај предала државном тужиоцу. Подигнута је тужба, да би Окружни суд затим казнио овог 63-огодишњег свештеника затвором од месец дана. Грин се жалио вишем суду, позивајући се на елементарну верску слободу, и право свештеника да сме да цитира свете

⁴ Општар критички став хришћана према хомосексуалности има дубоке корене у основним верским догматима. Наиме, содомија је за хришћане грех који Бог особито осуђује. То је једини грех због којег је Господ уништио читаву једну област: градове Содому и Гомору (*Пост. 19, 1-29*). Хришћанском Богу, али и јеврејском и мухамеданском, овај грех је нарочито гнусан. У Књизи Левитској (18, 22; 20, 13) каже се: „са мушкарцем не лежи као са женом; гадно је“, при чему тоebaћ (гадост, гнусоба) „буквално значи нешто што Господ презире и мрзи“ (Davis, 1985: 117; наведено према Димитријевић и Србуљ, 2006: 298). Содомију, према хришћанима, Господ види као изругивање свом најдражем делу, Човеку (Адаму). Содомија је човеково скрнављење, не само симболичко, већ и стварно, јер је њена консеквенца – ако би се универзализовала – самоуништење читавог људског рода. Св. Јован Златоусти (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, патријарх Константинопоља 397-402), чак вели да су мужеложници, у извесном симболичком смислу, „гори од убица“ и „општи издајници“ (Златоусти, 2006: 265). „Огањ содомски“, каже Св. Јован Златоусти, служи да све оне који су лакомислени према овој врсти греха, „Бог уразуми“ (Златоусти, 2006: 266). Уништење Содоме и Гоморе је, по хришћанима, озбиљна опомена свим људима, и свако ко содомију подржава ризикује и сам Божију казну. Јустинијан (Ἰουστινιανός, ромејски император 527-565) у новели LXXVII изразио је опште хришћанско веровање да на друштва у којима се содомија масовно упражњава Бог шаље „глади, земљотрес и куту“ (fames et terrae motus et pestilentiae; Iustinianus, 2011; слично и у новели CXXI). Зато је дужност хришћанских отаца да вернике непрестано упозоравају на опасност од овога греха. (Опширније о односу православља према хомосексуалности види Јовановић, 2011).

списе. Тужилац је, међутим, тврдио да превод Светог писма, којим се Грин служио, „није исправан“, те да је пастор морао да користи један од превода који је усклађен са родном, сексуалном и другом равноправношћу (Christinewјс, 2005). Врховни суд Шведске, после више перипетија у поступку, ипак је ослободио Грина кривице⁵. То је важна одлука, јер је тиме спречено настојање појединих геј активиста да користе полицију и тужилаштво како би традиционалним верским заједницама наметнули „политички коректан“ дискурс, укључив и тумачење Светог писма⁶.

Када је у питању социјални притисак чланова геј покрета на другомислеће – наравно, у приликама у којима је геј покрет довољно снажан да може вршити социјални притисак – уз примере које сам већ наводио (Антонић, 2011ђ) овде ћу споменути још пар карактеристичних. Први је случај продуцента Ричарда Радона (Richard Raddon), који је радио као директор Лосанђелоског филмског фестивала (Los Angeles Film Festival). У кампањи за прецизирање калифорнијског устава (тако што ће се брак дефинисати као заједница мушкарца и жене), Екерн је дао прилог од 1.500 долара за кампању подршке

⁵ „Приликом пресуђивања у овом предмету“, стајало је у пресуди, „не би требало узимати у обзир да ли је верско становиште, на коме је заснована његова (Гринова – С. А) изјава, легитимно или није“ (SCS, 2005: 16). То је значило да суд не треба да улази у питање „исправног“ превода светих списа. „Свеобухватну процену треба вршити зависно од околности, укључујући и садржај онога што је речено и контекст у ком су изјаве дате, како би се утврдило да ли је ограничење (слободе говора – С. А) сразмерно у односу на циљ (закон о говору мржње – С. А), те да ли су разлози за то релевантни и довољни“ (SCS, 2005: 14).

⁶ Нама ближи пример је литургијска беседа митрополита Амфилохија, у храму преподобног Харитона Исповедника, на полуострву Луштица, код Херцег Новог, 11. октобра 2010. Тада је митрополит, користећи библијску реторику, назвао геј параду „смрадом содомским“ (СН, 2010). У наредним недељама више ЛГБТ организација и појединаца, међу којима и „Организација за лезбејска људска права *Лабрис*“, поднело је преко 30 притужби повереници за заштиту равноправности, Невени Петрушић, оптужујући митрополита за „говор мржње“ (РТС, 2011б; Миладиновић и Живановић, 2011). Петрушићева се 5. марта 2011. обратила Амфилохију са налогом да, у року од 30 дана, „упути јавно извињење учесницима и учесницама 'Параде поноса'“ (РТС, 2011б), оптужујући га да је користио „говор мржње“, због чега је „прекршио Закон о забрани дискриминације“ (Миладиновић и Живановић, 2011). То је митрополит одбио речима да он "није изразио мржњу према човеку, већ је осудио грех" (РТС, 2011а). Петрушићева је после 30 дана поново Амфилохију дала исти налог (Побједа, 2011), али се Амфилохије опет није покорио. Петрушићева тада, и поред законских овлашћења, није поднела тужбу против митрополита зато што њена служба, како је објаснила „у овом часу није у могућности да води парнични поступак јер немамо капацитет“, будући да је „у повереништву запослено само четворо људи“ (Миладиновић и Живановић, 2011).

Један део јавности је овај акт ЛГБТ организација и Петрушићеве назвао *опасним нападом на грађанску слободу*: „Позивање на одговорност архијереја због проповеди у цркви, у којој се износи део традиционалног верског учења, а *без вређања икога поименице*, директан је напад не само на слободу вероисповести, већ и на елементарну слободу говора. Митрополит Амфилохије је изрекао извесне опште вредносне судове, који могу да нам се допадају, или не допадају. Али, он има *право* да изриче те вредносне судове, не само зато што су они део учења његове цркве, већ и зато што слобода говора подразумева управо слободу изрицања *свих* општих вредносних судова“ (Антонић, 2011е; подвлачења изворна). Међутим, другосрбијанска јавност је једногласно одбацила ову критику (Панчић, 2011; Басара, 2011; Е-новине, 2011), подстичући Петрушићеву да настави даље гоњење митрополита.

промени устава (*Prop. 8*). Када је геј заједница сазнала за овај Екернов потез, његов послодавац је био засут протестима и захтевима да се Радон отпусти. Управа Фестивала је најпре то одбила, премда се јавно оградилa од Екерна (Hofler and Jones, 2008). Исто је поступила и компанија која надгледа Фестивал – Независни филм (Film Independent). Она је издала саопштење у коме каже: "Као предводник различитости, Независни филм је посвећен подржавању грађанских права свих појединаца У исто време, наша организација не надзире личне, верске или политичке одлуке било ког службеника, члана или директора" (Hofler and Jones, 2008).

Међутим, притисци на обе компаније да се Радон отпусти настављени су. Режиер Грег Араки (Gregg Araki), као отворени геј (Yutani, 1996), објавио је да неће да учествује на Фестивалу све док Радон „не одступи“ (Abramowitz and Daunt, 2008). "Не мислим да га треба принудно удаљити. Гранична црта је ако неко да новац за кампању мржње против црних људи, или против јеврејског народа, или против било које друге мањинске групе, тада би било много мање оправдања за њега" (Abramowitz and Daunt, 2008). А Чад Грифин (Chad Griffin), политички саветник у Холивуду, је рекао: "Сваки долар за кампању која се залаже за `да`, јесте долар подршке фанатизму, хомофобији и дискриминацији. Последице ће морати да уследе. Сваки појединац који се држао хомофобичних ставова и који је изашао у јавност тиме што је написао чек, може очекивати да му се јавно суди. Многи могу да очекују да ће још дуго времена да плаћају цену" (Abramowitz and Daunt, 2008). Притисци су били толики да је, након десетак дана, Радон ипак морао поднети оставку, коју је управа фестивала одмах прихватила (Abramowitz, 2008).

Геј заједница у Калифорнији је само због новчаних прилога менаџера или власника појединих фирми датим кампањи подршке *Prop. 8*, претила бојкотом или организовала демонстрације против управе биоскопа, ресторана, хотела и самопослуга, као и испред цркава које су подржавале промену Устава⁷. Реч је о оштрој социјалној борби, која свакако није нелегитимна, али која показује извесан „вишак страсти“ у односу на реалне друштвене циљеве, као и значајну дозу нетрпељивости према другом, такође легитимном друштвеном становишту. Рецимо, Алан Сток (Alan Stock), извршни директор једног од највећих ланца биоскопа (Cinemark Theatres), дао је прилог од 9.999 долара за кампању подршке промени устава. Сток, због овог свог давања добровољног прилога легитимној политичкој кампањи, није могао да буде отпуштен (јер је био власник), али је геј заједница зато позвала на бојкот његовог ланца биоскопа (Moore, 2008). Посебно је вршен притисак на управу Санденс филмског фестивала (Sundance Film Festival) да откаже одржавање фестивала у Синемарковим биоскопима (Hofler and Jones, 2008). Синемарк је одмах издао саопштење у коме је нагласио да је "сваки чин или добровољни прилог појединца само то, чин појединца који је ствар слободе личног изржавања и који не одражава ставове компаније или њену политику" (Hofler and Jones, 2008). Ипак, то није спречило одржавање демонстрација припадника геј покрета испред Синемарк биоскопа (Jones, 2008). Такође, стотине ЛГБТ демонстраната је протествовало испред мексиканског ресторана Којот (El Coyote), у Лос Анђелосу, зато што је Мерџори Кристоферсон (Marjorie

⁷ У Калифорнији су нарочито цркве у Сан Дијегу биле мета уличних протеста (Donald, 2008). Демонстрације су одржаване и испред мормонске цркве у Њујорку (AP, 2008). Одржан је и Готам митинг 5.000 демонстраната који су се састали испред мормонске цркве на раскрсници улице Колумба и Бродвеја (Hofler and Jones, 2008), итд.

Christofferson), једна од менаџерки, дала прилог од 100 долара (Hofler and Jones, 2008). Управа ресторана, у којој део клијентеле чини и ЛГБТ популација, одмах је заказала конференцију за штампу, на којој је Мерцори прочитала своје саопштење у коме се дубоко извињава ако је некога својим новчаним прилогом повредила. Упитана да ли ће сада да можда да прилог и за противничку страну у кампањи, она је рекла да не би могла, и онда је заплакала. На то је главни менаџер ресторана обећао „широкогрудну донацију“ управе за две познате ЛГБТ организације (Lambda Legal и L.A.'s LGBT Center; Weinstein, 2008). Исто тако, Сан Дијего хотел је био стављен на бојкот листу, због донације Дага Манчестера (Doug Manchester), његовог власника, у прилог промени Устава (Donald, 2008). Локални ланац самопослуга А1 био је такође стављен на бојкот листу, због донације власника Тери Кастера (Terry Caster; Donald, 2008), итд.

У свим овим случајевима, имамо стигматизовање појединих људи (као и њихових фирми), само зато што су дали добровољни прилог за легитимну политичку кампању. Стигматизација је легитимно средство регулисања живота у заједници, уколико се преко ње кажњавају појединци који крше нека важна друштвена правила. Међутим, овде је на делу покушај стигматизације не због кршења друштвених правила, већ због легитимног изношења политичког мишљења, давањем новчаног прилога једној од страна на легалном државном референдуму. Заправо, сам покушај стигматизације јесте кршење основног друштвеног правила – слободе изношења политичког мишљења – па је такав покушај ипак јасан показатељ одсуства толеранције, која је само по себи основна претпоставка свих грађанских слобода.

Још један случај је веома занимљив и карактеристичан. Реч је о мис Калифорније, Кери Прејжан (Carrie Prejean), која је доживела крах каријере управо због свог става према истополном браку и због изразите нетрпељивости појединих чланова геј заједнице према јавном изражавању оваквих ставова. Она је, наиме, ушла у финале такмичења за мис САД 2009, међу пет најлепших Американки. Свака финалисткиња је одговарала на питање по једног члана жирија, а Прејжановој је допао судија број 8, Перез Хилтон (Perez Hilton), отворени геј. Хилтон ју је упитао: „Вермонт је недавно постао четврта држава која је легализовала истополне бракове. Да ли мислите да свака држава треба да следи тај пример? Зашто да, или зашто не?“. Одговор Прејжанове био је следећи: „Мислим да је сјајно да Американци могу да изаберу један или други пут. Ми живимо у земљи где можете да изаберете истополни брак или брак супротних полова. Знате шта, у мом завичају, у мојој породици, мислим да брак треба да буде између мушкарца и жене, и да нико није позван у то да се меша. Нека ми нико овде не замери, али то је оно како сам ја подизана и верујем да би то требало да буде између мушкарца и жене“ (Taylor, 2009; Video, 2009).

Овај одговор је Прејжанову, најпре, стајао титуле мис Америке – изабрана је за прву пратиљу. Наиме, као што је и сам Хилтон одмах после такмичења изјавио, „она је изгубила [круну] због тог питања. Она је дефинитивно била фаворит пре тога“ (BBC, 2009a). Хилтон је, наиме, по сопственим речима, био "покошен" (flooded) одговором Прејжанове, којим је "од себе одбила милионе геј и лезбејских Американаца, њихових породица и њихове присталице" (BBC, 2009a). Он је Прејжанову, на свом веома популарном видео блогу, назвао „глупом кучком“ (dumb bitch; Video, 2009), која има само „пола мозга“, и рекао да би се попео на позорницу и стргао јој тијару с главе, само да је она победила (MO, 2009).

Али, губитак круне мис Америке није била једина непријатност коју је Прејжанова доживела. Она се пожалила да су, након финала, представници

њеног покровитеља – организатори такмичења за Мис Калифорније – тражили од ње да се јавно „извини геј заједници“ (NYDN, 2009). Када је то одбила, покровитељ се окренуо против ње. Ко-директорка такмичења за Мис Калифорније, Шана Моуклер (Shanna Moakler), љутито је рекла да је Прејжанова „изгубила круну зато што није била у стању да испољи саосећање са свим људима које мис САД треба да представља. А допадало вам се то или не, гејеви и лезбејке такође чине ову земљу“ (Moakler, 2009). У јавност је изненада, највероватније из кругова блиских покровитељу, процурео податак да је организација такмичења за Мис Калифорније платила Прејжановој, недељу дана пред избор за мис САД, естетску корекцију груди. Тиме је у очима публике требало да се накнадно оправда њено друго место. Да Прејжанова има вештачке уметке у дојкама злурадо је потврдила и Моуклерова, не пропуштајући да још једном дода да ју је Прејжанкин одговор „веома погодио“ (Today, 2009). Онда су у јавност процуреле и неке полуобнажене фотографије Прејжанове, начињене када је имала 17 година (Miller, 2009). Покровитељи су је одмах оптужили да им је тај податак прикрила, раскинули уговор с њом (тј. отпустили је) и званично јој одузели титулу мис Калифорније⁸. Тако је Прејжанову, на крају, њен традиционалистички одговор на питање о браку стајао веома скупо.

Иако су у наведеним примерима нетрпељивост демонстрирали пре свега мушки припадници геј покрета, постоје случајеви који показују да ни жене у том погледу не морају да превише заостају. Дафне Патај и Норета Кертге, у својој књизи, преносе речи једне професорке женских студија да је, на њеним часовима, група лезбејки у тој мери била агресивна према хетеросексуалним студенткињама да су се оне „осећале застрашено, ућуткано, те да су доцније долазиле код мене и плакале, говорећи да тим начином не могу даље“ (Patai and Koertge, 2003: 15). Друга професорка пак извештава да су јој се две студенткиње пожалиле да су, такође на женским студијама, биле дискриминисане управо због своје хетеросексуалности. На почетку курса, наиме, предавачица је од свих студенткиња тражила да се изјасне о свом сексуалном опредељењу, уз напомену да ће се курс сматрати успешним само ако на његовом крају ни једна студенткиња више не буде хетеросексуална. Како је курс одмицао, а није долазило до одговарајуће „корекције“ у сексуалној оријентацији, хетеросексуалне студенткиње су почеле да добијају казне у виду додатних семинарских радова. Једна од ове две студенткиње је била удата и имала дете, па јој је такав, казнени додатни рад заиста причињавао потешкоће. Због тога се она пожалила овој професорки (која је сведочила у истраживању Патајеве и Кертгеове), након чега је о целом случају обавештен и факултетски омбудсман (Patai and Koertge, 2003: 18).

У свим овим случајевима геј заједница је деловала више неформално, као скуп појединаца који су део једног ширег друштвеног покрета, а не преко носећих организација тог покрета. Ипак, и ЛГБТ организације умеју да испоље знатну меру нетрпељивости и ригидности. Иако сам неке примере већ наводио (Антонић, 2011ђ), овде ћу да додам још један карактеристичан случај. Реч је о утицају који *Геј и лезбо алијанса против клевета* (Gay & Lesbian Alliance Against Defamation, GLAAD) – једна од најмоћнијих ЛГБТ организација у САД

⁸ Прејжанова је против покровитеља поднела тужбу, оптужујући их за клевету и верску дискриминацију (CNN, 2009). Организатори су одговорили контратужбом, захтевајући да Прејжанова плати естетску интервенцију на грудима (Duke, 2009a). На крају су обе стране споразумно одустале од тужби (Duke, 2009b).

(видети: Антонић, 2011ђ) – има у Холивуду, и начину на који се врши тај утицај. Као илустрација може да послужи недавни случај филма *Дилема* (The Dilemma, 2011), Рона Хауарда (Ron Howard), снимљен за студио Јуниверзал (Universal).

У филму, главни јунак, чији је посао продаја кола, у једном тренутку каже: „Електрични аутомобили су веселкасти. Не мислим хомосексуално веселкасти, већ веселкасти као маторци кад те допрате на игранку“ (“Electric cars are gay. I mean, not homosexual gay, but my-parents-are-chaperoning-the-dance gay”). Реченица „Electric cars are gay“ је стављена и у рекламу за филм (trailer). Студио Јуниверзал се, међутим, пре него што су реклама и филм пуштени у јавност, обратио ГЛААД-у за мишљење. Сама та чињеница је показатељ успешности ГЛААД-а као групе за притисак – у Смитовом (Smith, 1999: 23) смислу да доносиоци одлука ту групу консултују у потенцијално спорним питањима. ГЛААД је, међутим, одлучно протествовао против таквог коришћења речи „геј“. Оне две реченице из филма назване су „анти-геј сценом“ (anti-gay scene), „анти-геј језиком“ (anti-gay language) и „хомофобним материјалом“ (homophobic material) који „промовише анти-геј ставове“ (promotes anti-gay attitudes; Ferraro, 2010). Коначни учинак је био тај да је Јуниверзал избацио исказ „Електрични аутомобили су веселкасти“ из рекламе. Међутим, режисер Рон Хауард, који је, по уговору, имао последњу реч када је у питању коначни изглед филма, одбио је да оне две реченице уклони и из самог садржаја филма. То је изазвало снажно ГЛААД-ово незадовољство и његове даље вехементне протесте (Ferraro, 2010). Једна полушаљива реченица схваћена је толико ригидно да је читав случај добио необичне политичко-културне димензије.

Све у свему, иако се геј покрет бори против агресивне нетрпељивости према „другачијем“, за поједине његове делове би се слободно могло рећи да у извесним приликама и сами показују немали степен нетолерантности према свима који имају другачија вредносна или политичка становишта. Како објаснити то да ЛГБТ људи који захтевају толеранцију за себе, често и сами показују нетрпељивост према другачијим становиштима? Такође, могли бисмо да се запитамо: зашто се геј покрет тако страшно и жестоко – практично до нетрпељивости – бори за неке друштвене и политичке циљеве за које је јасно да, и ако би се остварили, не би значајније утицали на промену начина живота огромне већине ЛГБТ популације? Рецимо, геј покрет се у САД и у ЕУ упорно бори за „право на истополни брак“, оштро нападајући и стигматизујући, као што смо видели, сваког ко се том „праву“ супротставља, иако тамо где је то омогућено своју истополну везу „брачно“ озваничава тек око 3 посто лезбигеј парова⁹. Слично, геј покрет се у САД и ЕУ бори за право геј парова на усвајање деце – вехементно нападајући своје „конзервативне“ и „реакционарне“ опоненте – иако је, како напомињу двојица истраживача и „геј очева“ (Bigner and Bozett, 1990), „геј култура самачки оријентисана (singles oriented), и чине је појединци који често имају мало дугорочних обавеза, мало или нимало финансијске одговорности за друге, и изразити нагласак на личну слободу и

⁹ У Шведској од 1995. постоји „регистровано партнерство“, али је до 2005. свега 2 одсто хомосексуалаца и лезбејки одлучило да региструје своју везу (Dailey, 2005). Слична је ситуација и у Холандији, где грађански брак постоји од 2001, али је, годину дана по доношењу закона, свега 2,8 посто хомосексуалаца и лезбејки ступило у брак (Dailey, 2005).

аутономију"¹⁰. И у лезебејској заједници такође, према неким инсајдерским истраживачицама, постоји извесно „антипородично, антидечије нагнуће“ (anti-family, anti-children slant; Lott-Whitehead and Tully, 1999: 251; наведено према: Morgan, 2002: 109-110). Па ипак, већина тих људи који, реално, никада неће да уђу брак или да одгајају децу страшно се боре за право на склапање брака и прво на усвајање деце, осећајући искрено непријатељство према онима који им то „право“ оспоравају.

Како објаснити тај феномен? О томе ће нешто више речи бити у наредном одељку овог чланка.

Различита објашњења појаве нетрпељивости

Постоје два генерална објашњења ове појаве: „пријатељско“ и „критичко“ у односу на геј покрет.

„Пријатељско“ објашњење би се састојало у томе да су случајеви нетрпељивости које поједини припадници геј покрета показују сасвим природна и људски разумљива реакција на њихов сопствени положај, као и на лично искуство кроз које су прошли. Наиме, није непознато да људи који су често изложени нетрпељивости и притиску и сами, каткад, реагују преоштро – поготово у деликатним и, са моралног становишта, недовољно јасним приликама. Рецимо, они који су претходно били физички или вербално нападани због учешћа у „Паради поноса“ природно ће се осетити увређеним када неки црквени великодостојник, сутрадан, ту манифестацију назове „смрадом содомским“. Од људи са том врстом личног искуства не можете баш очекивати да ће бити расположени да се уживљавају у либерална нијансирања која се тичу слободе говора, аутономије цркве од друштва, те разликовања „права на изношење општих вредносних судова“ од изрицања личних увреда и „говора мржње“. Дакле, од људи који су лично претрпели шикану и понижавање тешко је тражити да кантаром вагају баш сваку своју реч или поступак, поготово у сусрету с речима и делима који их подсећају на сва болна искуства кроз која су прошли.

Такође, то што неко (тренутно?) неће да користи извесно своје право не може да значи да он то право ни не треба да има. Борба за једнакост у правима је природно понашање сваког слободног човека у некој заједници, јер та борба почива на елементарном осећању за праведност. Правичност се и састоји у томе, како је још Платон упозоравао, „да свако има своје“ (*Држава*, 433е-434а), односно да свако добије оно што му припада. А кад та очекивања нису задовољена, код човека се природно развија љутња и гнев. Наиме, како то описује Платон, потпуно је природно да ће се човек који „верује да му је учињена неправда (...)ускипети, љутити се, борити се“ и он ће то чинити „упркос глади, хладноћи и свим таквим трпљењима“, све дотле „док не победи или не умре, или док га његов разум не позове и не смири, као пастир свога

¹⁰ Они такође описују колико се често геј очеви сусрећу са "дискриминацијом и одбацивањем од стране других гејева који нису очеви, којима се не допада такво ограничење слободе и који показују мањак разумевања, па чак и ниподаштавање, за место које деца заузимају у нечијем животу. (...)Љубавно везивање (liaisons) доноси неуобичајену напетост због осећања љубоморе према деци које често имају мушки партнери, али и због сазнања да ће геј отац обично задржати јаку, па чак и предпостављајућу (preferential), везаност и приврженост према својој деци" (Bigner and Bozett, 1990: 159; наведено према: Morgan, 2002: 109-110).

пса“ [440с-d]. Тај осећај за правду – у смислу да свако тражи оно што му припада – јавља се, по Платону, природно код свих људи, чак и код „разбојника и лопова“ [351с]. Стога, ако у некој заједници осећај за правду не наиђе на задовољење, онда се тамо „из неправичности развијају свађе и мржња и долази до међусобне борбе“ [351д]. Када се пак правда задовољи, а свако добије оно што му припада, „свађе и мржња“ нестају и све пратеће претераности природно се гасе.

Слично вели и Аристотел (у књизи V *Никомахове етике*). „Праведно мора нужно да обухвата најмање четири члана – и то два лица за која се дешава то праведно и две ствари у којима се огледа и испољава то праведно“ (1131а). У складу са Аристотеловим правилом сразмере (1131а-1131б), ако су А и Б пуноправни грађани, дакле *једнаки* у свом правном статусу ($A=B$), онда је праведно да скуп свих грађанских права особе А (*a*) буде *једнак* скупу свих грађанских права особе Б (*b*) (тј. $a=b$). И овде би се могло рећи да природни осећај за једнакоправност код свих људи нужно мора водити ка „свађама и мржњи“, онда када *једнакост у правима* није задовољена.

Борба за једнакост у правима геј популације такође се може посматрати и као борба за *признатост* (признање, *Anerkennung*), у Хегеловом смислу те речи. У знаменитој епизоди *Феноменологије духа* о господару и робу (Хегел, 1979: 116-118), објашњава се значај жеље за признатошћу као „родитељке самосвести“ (Кожев, 1964: 12; такође и Lawrenz, 2007; Williams, 1997; Redding, 1996). Док животиње желе само живот, оно истински људско у човеку жуди за признатошћу од другог човека. По томе се слободан човек и разликује од животиње. Орден је са биолошког, животоодрживог становишта безвредан. Али, људи због медаље често доводе у опасност сопствени живот. Зашто? Зато што је орден јасан знак да ме други човек, заправо сваки члан моје заједнице, признаје као несумњиву, високу вредност. И ја, у пуном смислу, могу бити човек тек ако моја људска жудња за признатошћу превлада моју животињску жуњу за пуким животом.

Због тога, само потпуно признање свих мојих права доводи мене, као људско биће, до потпуног *самопоштовања* (*self-respect*; Honneth, 1995). Пошто је признање мог права једнако задобијању (само)поштовања, ускраћивање тих права онда и мора бити доживљено као најдубље непоштовање моје људскости, те стога и као нешто лично увредљиво, стидно и срамотно (Honneth, 1995: 120-21). Зато они који, у стварности, немају жељу да користе неко конкретно право показују толико личне увређености и узнемирености када помисле да им је то право ускраћено.

Ова врста објашњења добро осликава оно што се данас збиља дешава у главама и срцима многих геј активиста. Они заиста верују да су им одређена права ускраћена – попут права на брак или права на усвајање деце – због чега осећају искрену љутњу и повређеност. Реторика (или идеологија) људских права данас је толико доминантна да осећај закинутости на неком праву уистину разгневује човека. Спорно је само то – да ли је оно што неки појединац сматра да је његово право, заиста оно на шта он има право, или не. И доиста, као што сам исцрпно показао на другом месту (Антонић, 2011д: 76-86), ако брак схватимо *само* као уговор двоје људи, онда се ограничавање права на склапање брака само на особе различитог пола може видети као кршење права на склапање уговора *једино због пола уговарача*, што уистину и јесте неправично и дискриминишуће. Али, ако пак брак сагледамо у његовој истинској димензији, као друштвену институцију у коју се улази на основу извесних формалних квалификација (између осталог и на основу различитог

пола супружника) – као што се у институцију гласања улази на основу држављанства, у институцију јаслица или старачког дома на основу година или у институцију факултета на основу завршене средње школе – онда ограничење приступа браку није никаква „дискриминација“, будући да *не постоји* право да се, без испуњавања одређених услова, може приступати *свим* друштвеним установама (видети о свему опширније: Антонић, 2011д: 76-86).

Или, како каже то Платон, „правичност се(...) састоји у томе да се неједнакима увек даје према њиховој природи, па тиме истински једнако“ (*Закони*, 757д). Или као што то вели Аристотел, праведно је када двојица појединаца „ако нису једнаки – не добијају једнако“ (1131а). Пар разнополних особа, у генеричком и одгајатељском смислу, ипак није сасвим једнак пару истополних особа (видети: Антонић, 2011д), па отуда они и не могу бити сасвим изједначени у праву приступа специфичној друштвеној установи каква је брак, нити се одбијање да се постојећи услови за улазак у установу брака уклоне може називати „неправичношћу“ и „дискриминацијом“. Отуда је у праву Платон када каже да је за човека, који мисли да му је учињена неправда (иако то није), па је „ускипео“, „љути се“ и „бори се“, најбоље да га „његов разум позове и смири, као пастир свога пса“ [440c-d]. Проблем је, међутим, што се у геј покрету (пре свега у САД и ЕУ) мишљење о закинутости за нека права толико укоренило, да је на њега тешко утицати позивањем на аргумене разума, јер се идеолози тог покрета непрестано самоафицирају (самораздражују) размишљањем о „неправди“ која је геј популацији учињена. А од таквог идеолошког мишљења до ригидности и нетрпељивости често је потребно направити само један корак.

И када је већ реч о једнакости и неправди, треба рећи да у томе шта јесте, а шта није праведно, по правилу, одлучују нијансе. А те нијансе нисмо у стању да уочимо без хладне главе и пажљиве анализе читавог контекста аристотелијанског „размеравања“ (1131а-1131б). Рецимо, припадници контрапокрета хришћанских традиционалиста често се жале на неједнаки медијски третман геј популације и хришћана. Карактеристичан случај је поређење медијског публицитета које је добило убиство Метју Шепарда (Matthew Shepard), са оним које је добило убиство Мери Стахович (Mary Stachowicz). Шепарда, двадесетогодишењег студента који је био геј, убили су, у октобру 1998, двојица вршњака, како се у јавности тврдило, само зато што је био хомосексуалац¹¹. Са друге стране, Мери Стахович, активну католикињу и мајку четворо деце, убио је, 13. новембра 2002, деветнаестогодишњи геј, како се тврдило, само зато што му је досађивала са својим проповедима да се окане „грешног живота“¹². Шепардово убиство, међутим, било је покривено са преко 3.000 чланака у штампи (у месец дана након убиства), док је Стаховичкино

¹¹ Сам злочин је, заправо, извршио тежак наркоман, који је те вечери, како је сам рекао, „само желео некога да пребије и опљачка“ (ABCNews, 2004: 3), а Шепард му се, због ситне грађе, учинио као zgodна жртва. Један од водећих полицијских истражитеља изјавио је да „Шепардова сексуална оријентација сигурно није била мотив убиства“; ABCNews, 2004: 3). Ово убиство је послужило као окидач за допуну Закона о злочину из мржње, укључивањем и хомофобичних мотива (*Matthew Shepard Act*, од 28. октобра 2009).

¹² Убица је био домар зграде у којој је Стаховичева радила. Она је, непосредно након недељне мисе којој је присуствовала, дошла код њега на врата и почела да му прича о грешности његовог (хомо)сексуалног начина живота. При томе га је, изгледа, подсетила на мајку, која га је често гњавила с истом причом. „Имала је онај подсмех који је обично имала и моја мајка, када ме је тукла“, рекао је доцније убица (Esposito, 2002).

убиство било покривено са свега четири (Kralis, 2003). Такође, колико су неједнаке пажње главни медији посветили овим убиствима види се из податка да се на интернету (преко Гугла) може наћи 12 милиона постова о Шепарду, а свега 30.000 о Стаховичевој (Paprocki, 2007: 247). Из тога се, у публицистици хришћанских традиционалиста, закључивало да у главним америчким гласилима живот хришћана и хомосексуалца не вреди једнако, што је типичан пример неправичности (Paprocki, 2007; Kralis, 2003).

Међутим, неједнаки медијски третман ова два убиства можда не долази од неједнаког вредновања два живота, већ вероватније од неједнаког вредновања њихове друштвене значајности. Док декларисаних ЛГБТ особа у САД има мање од 3 посто (Laumann et al., 1994; Leigh et al., 1993), декларисаних хришћана је 76 посто (Kosmin and Keysar, 2008). Хришћани у САД никада нису били законски прогањани, док је у свим државама САД „содомија“, чак и она консенсуална, те између пунолетних особа, све до 1962. била законски кажњавана, укључив и доживотни затвор (такви закони су до 2002. укинута у 36 држава, а 2003. их је Врховни суд прогласио неуставним и у преосталих 14 држава). Као изразита мањина, чије је постојање до јуче било ван закона, ЛГБТ популација се у САД сматра предметом нарочите пажње и заштите јавности. У том контексту можда и може бити разумљиво да медији посвећују нешто више пажње злочинима које трпе, него злочинима које чине припадници ЛГБТ популације. Јер, начелно се сматра да је већини од 76 посто ипак лакше да злоставља мањину од 3 посто, него мањини од 3 посто да то чини већини од 76 посто. Отуда се мисли да је први вид злостављања, као статистички чешћи, истовремено и друштвено значајнији (опаснији), од другог. Али, док на друштвеном плану постоји извесна разлика, на индивидуалном плану она свакако не сме да постоји. Зато се можда и може рећи да је правично да оба типа злочинца, под осталим једнаким условима, морају бити и једнако кажњена, али да јавност може једној врсти злочина да посвети нешто више пажње, него другој.

Но, ако сте једно од четворо деце несрећне Мери Стахович, ви вероватно нећете имати претераног разумевања за ове нијансе. Као што, ако сте физички нападнути због учешћа у геј паради, нећете баш имати ни претераног разумевања за право свештеника да у својим храмовима такве параде, на основу верских догмата, зову „смрадом содомским“. Али, прављење нијанси јесте саставни део посла не само друштвеног научника, већ и грађанина који живи у заједници високе културе толеранције и узајамног признања права и дужности њених чланова. Стога, од таквог нијансираног размишљања, без обзира на спољне околности насиља и контранасиља (или можда баш због спољњег насиља и контранасиља), свакако не треба бежати.

* * *

Размотримо сада критичко објашњење нетрпељивости појединих геј активиста према сваком јавном испољавању негативног става у односу на „геј питање“. Зашто су они толико нетрпељиви чак и према особама које сматрају да их не треба дирати, да их треба „пустити да раде оно што хоће“, али да је то што раде „ипак рђаво“? Зашто су они нетрпељиви према становишту које хомосексуално понашање толерише, али га не жели прихватити као „природно“, тј. исправно?

Овде треба рећи да је код становишта „толеранције без прихватања“ на делу изворни појам толерантности, различит од оног којег намеће модерни, либерални радикализам. Наиме, данашњи (радикални) либерализам хоће да

толеранција заправо буде морално равнодушна и, у основи, уздржана према суђењу шта је добро, а шта зло. Та варијанта либерализма почива на идеји моралног агностицизма, скептицизма или релативизма (рецимо: Херисон, 1989; Ихара, 1989), што нужно води равнодушности или етичкој неутралности¹³. У питању је веровање да, изван области људских права (тј. изван наношења директне штете другом појединцу, чиме се из приватне ступа у јавну сферу), не постоје јасне моралне вредности, те да свако ко наступа у јавности треба да се уздржава од изрицања моралних судова о таквим (приватним) појавама. Рецимо, ако две одрасле особе нешто чине (на добровољној основи – попут пара садисте и мазохисте), а то не штети „директно и у првој инстанци“ (Mill, 1956: 13) ни једној трећој особи, онда ми, у простору јавног дискурса, не треба да изричемо моралне судове, већ треба да се држимо положаја моралне неутралности, као истинске толеранције и прихватања („поштовања“) тог односа¹⁴.

Међутим, класична либерална трпељивост (Милтон, 1990; Лок, 1978; Mill, 1956) почива на једном другачијем увиду у односе добра и зла, као и у право на доношење јавног моралног суда. Класична концепција толеранције полази од схватања да, иако можемо нешто оценити као зло, ако нас то директно не угрожава не треба да га нападамо и насилно уништавамо, јер таква акција често води много већем злу. Рецимо, ни мало ми се не свиђа садржај нечије вере, али ипак знам да верски прогони производе још веће зло у виду „угрожавања грађанских права и материјалних добара под изликом религије“ (Лок, 1978: 147), па зато такву веру трпим и не нападам¹⁵. А ако је нешто стварно повезано са злим – наравно, под претпоставком да нас директно не угрожава и да не морамо да се бранимо – онда га једноставно треба пустити да због тог зла само пропадне. Или да се, суочено с изгледном самодеструкцијом, само промени и преуми, прихвативши оно што је добро (Budziszewski, 1992). Међутим, позив да се нешто толерише не подразумева и захтев да се уздржимо од заузимање става према томе (морална неутралност), или чак да не смемо ни имати став о томе (етичка равнодушност), а понајмање захтев да се то мора јавно *прихватити* (tolerance=acceptance). Толеранција подразумева само

¹³ Ихара (1989: 208), рецимо, тврди да „људи заговарајући толеранцију, заговарају не само уздржавање од негативних акција, него и укидање негативних ставова“, из чега произилази и „да је неко толерантан према нечему, према чему је потпуно равнодушан“. Сам Ихара је, међутим, прелазан случај, јер он у трпељиве ставља како равнодушне, тако и оне са негативним ставовима, који се уздржавају од негативних чинова. Али, Ихара је добро уочио тенденцију да се смисао толеранције, у јавној употреби, помера од укидања негативних чинова ка укидању негативних ставова. Тешко да треба напомињати да је данас, у јавном (неолибералном) дискурсу, доминантно ово последње значење.

¹⁴ Овакво становиште излаже (и критикује) Франкена, 1989: „Оно имплицира“, резимира га он (244; 245), „(...)да не би требало да доносимо моралне судове о другима“, односно „да једни другима не можемо морално судити, бар не гласно“.

¹⁵ Јер, вера се најбоље брани, како каже Лактанције (Константинов савременик), не туђом већ својом смрћу, не злочињем већ трпљењем, не убиством иноверца већ жртвовањем сопственог живота зарад вере (Lactantius, *Divinae Institutiones*, V, 20). И захваљујући баш таквом ставу раних хришћана, хришћанство је успело да надвлада паганске богове. На то подсећа и Лок (1978: 144) када вели: „у Јеванеђљу се често каже да прави Христови ученици морају да прођу кроз муке, али ја још нисам могао да нађем ни у једној књизи *Новога завета* да црква Христова треба да прогони друге и да их присили огњем и мачем да пригрле њену веру и учење“.

одлуку да се не угрожава неки другачији облик егзистенције, односно одлуку о поштовању јавног права на различитост – уз задржавање пуног права на изрицање негативног става према том облику. Сама реч „трпељивост“ јасно изражава то традиционално значење које је „толеранција“ имала и у класичном либерализму – нешто што нам се (приватно) нимало не свиђа, али га трпимо, као део легитимног (јавног) поретка¹⁶.

Геј активисте, међутим, често љути таква врста толеранције. Они не желе само да буду „остављени на миру“, они желе да, управо *као хомосексуалци*, буду „прихваћени“, они желе „признатост“ за своју хомосексуалност, „признатост“ да то што раде није ништа лоше, ништа срамно или стидно, већ „нормано“ („варијетет нормалне људске сексуалности“, како каже Зорица Мршевић; 2009: 18). Но ако их на тај начин не „прихватите“ и не „признате“ – дакле, чак и ако сте против закона о содомији, али ипак одбијате да примите „истополне бракове“ или не желите да пристанете на коришћење сликовница у школи у којима се деци приповеда о заљубљеном „принцу и принцу“ (Haan and Nijland, 2002) или о срећном детињству са „двојцом тата“ (Richardson and Parnell, 2005; Willhoite, 1991; Bösche, 1983) – они се љуте, падају у гнев и често постају вербално агресивни према онима који јавно износе таква становишта¹⁷.

¹⁶ Толеранција је, и по Приморцу (1989б: 5), „врлина коју можемо испољити само према ономе што нам је непријатно, неприхватљиво, одбојно, и само на тај начин што ћемо се уздржати од извесних поступака“. „Трпељивост претпоставља критички однос према ономе што се трпи, осуду оног што се трпи; не могу бити трпељив према нечему што уопште не осуђујем“ (Приморац, 1989а: 273). Дејвис (1989: 145) такође каже: „Претпоставка да један чин буде толерисан је да му има замерке“. Гоувир (1989: 239) такође: „Прилика за моралну толеранцију јавља се онда када уверења и деловања других сматрамо рђавим“. Исто и Халберстем (1989: 365; 370): „У свом основном значењу, толеранција означава диспозицију или понашање у односу на становишта која су озбиљно конфронтирана с нашим властитим. (...)Толерантан се може бити само према нечем с чим се не слажемо“. Једнако мисли и Њумен (1989: 121; 125): „Толеранција подразумева прихватање или подношење нечег према чему имамо негативан став“. У том смислу он сматра да „релативист“ – то јест онај који тврди да морамо бити толерантни због плурализма вредносних становишта, а под толеранцијом подразумева „поштовање“ према том другом становишту – заправо „уопште није толерантан човек, само је морално слаб“ (Њумен, 1989: 138; подвукао Њумен).

¹⁷ Рецимо, након полицијске забране геј параде у Београду 2011, један геј активиста је објавио чланак у којем је устврдио да „параде није било зато што је то издејствовала мањина коју чине насилници и њихови интелектуални спонзори“ (Иванишевић, 2011). Међу овим другима су „разни професори и коментатори“ који су „прешли рубикон и експлицитно или имплицитно оптирали за насиље“. „То не значи да би сваки национал-хомофобни професор“, објашњава овај активиста, „лично тукао некога“, „међутим, ни за постојање италијанског и немачког фашизма није било потребно да на улици Mussolini, Rocco, Hitler, Goebbels, итд., туку политичке противнике или хомосексуалце“. Међу такве „национал-хомофобне професоре“, који су интелектуална залеђина „фашизма“, овај активиста је ауторитативно убројао и „Слободана Антонића“ (*исто*).

Дакле, иако сам у свом тексту на тему „Геј прајда“ изричито осудио свако насиље према учесницима геј параде (Антонић, 2009), ја сам проглашен „фашистом“ ваљда само зато што сам, у истом чланку, критиковао главну поруку „Параде поноса“. Навести нечије име и презиме у контексту „фашиста“ и „фашизма“ свакако је акт вербалне агресије, којом се та особа жели трајно одстранити из поља јавног дискурса (видети разматрање у Антонић, 2011а: 158-163). То је далеко агресивнији акт, увредљивији и личнији (у смислу концентрисанијег напада на одређену особу) – од

Одакле долази толика узнемирност? Критичари из редова хришћанских традиционалиста (рецимо, Kupelian, 2005: 31-36) сматрају да многи хомосексуалци, без обзира на сву њихову манифестну самоувереност у „природност“ хомосексуалности, ипак, крајичком своје савести, знају да је њихов начин живота погрешан. Многе од њих узнемирава њихова сопствена савест, која им каже да је њихова честа опседнутост сексом – неретка центрираност живота на секс¹⁸ и промискуитетан живот што га воде¹⁹ – да су,

уопштене квалификације неке појаве, што ју је изрекао митрополит Амфилохије употребивши синтагму „сврад содомски“ Али, док је „сврад содомски“ био мета снажних протеста различитих организација и активиста, дисквалификација неких особа као „фашиста“ доживљена као сасвим „нормална“ ствар. Истина, и на овај случај треба применити већ спомињано начело да јавност може бити осетљивија на једну врсту насиља, него на другу. Али и за овај случај треба да важи да – мада јавне личности морају да науче да трпе ту врсту увреда које приватна лица нису дужна да толеришу – вербално насиље ипак остаје насиље.

¹⁸ „Ми смо опседнути сексом“, каже за геј популацију Мајкл Бронски, „сексуалност и еротицизам су ванредно моћна снага у животу свих нас, и геј култура то признаје и подржава“ (Bronski, 1996: 11–12; цитирано с одобравањем у Rofes, 2000: 447).

¹⁹ Код многих хомосексуалаца постоји „опсесивно трагање за новим партнерима и сексом за једну ноћ“ (Алтман 2010: 17). То сведоче и статистички показатељи да, у поређењу са хетеросексуалним паровима, „гејеви и лезбејке имају веће стопе промискуитетности и неверства“ (Redding, 2008: 133-4). У том контексту Рединг (2008: 163) наводи Колфакса и сарадника (Colfax et al., 2005) који извештавају да је 49 посто геј и бисексуалних мушкараца у Сан Франциску (из узорка од 736 испитаника), у току последњих шест месеци имало десет и више мушких партнера, а још 17 посто између шест и девет партнера. Коблин и сарадници (Koblin et al., 2003), који извештавају о резултатима истраживања међу 4.295 геј и бисексуалних мушкараца, утврдили су да је 42 посто њих имало десет и више сексуалних партнера у последих шест месеци, а 18 посто између шест и девет партнера. Лемп и сарадници (Lemp et al., 1994), који су истраживали 425 младих геј и бисексуалних мушкараца у Сан Франциску/Берклију, нашли су да је 27 посто њих, према сопственој изјави, имало већ преко педесет сексуалних партнера. Пол ван де Вен и сарадници (Van de Ven et al., 1997), који су истраживали сексуално понашање 2.583 аустралијских хомосексуалаца, добили су налаз да је 47-50 посто њих практиковало искључиво случајни секс (casual sex), да су само њих 15-25 посто били сексуално моногамни и да модални број мушких сексуалних партнера за старије геј мушкарце износи 101-500). Коначно, Ксиридоу и сарадници (Xiridou et al., 2003), који су истраживали хомосексуалце у Амстердаму, утврдили су да су и геј мушкарци са сталним партнером имали, у просеку, још осам других сексуалних партнера годишње.

Алтман је у својој класичној студији из 1971. (овде цитираној као Алтман, 2010) претпостављао да је постојање „великог броја неуротичних, несрећних, компулсивно промискуитетних хомосексуалаца (...) резултат друштвених притисака и начина како су они те притиске интернализovali, а не резултат хомосексуалности као такве“ (Алтман, 2010: 20). Међутим, горе поменуто истраживање, спроведено 25-30 година доцније, у знатно промењеним друштвеним околностима и у изразито „геј френдли“ срединама (Сан Франциско, Амстердам, Аустралија), показују да се висока промискуитетност у геј заједници не може објаснити само фактором „друштвеног притиска“. Поједини геј теоретичари стога сматрају да се чињенице о већој промискуитетности не треба стидети, те да треба јавно признати „да геј мушкарци нарочито често одржавају везе које су познате као отворене везе“, односно „да се ми не придржавамо моногамије у нашим односима“ (Rofes, 2000: 455). Чак и геј партнери који су, у просеку, 5 или више година заједно, и који су у „геј романси“, као што показује једно новозеландско истраживање, „не верују да је моногамија одржива“ (Worth, Reid and McMillan, 2002: 237).

дкле, све то опасне „опсесије и принудне радње“ (obsessions and compulsions) које су суштински самодеструктивне и које, у крајњем, не могу одвести нигде другде до у пропаст и у несрећу („Покажи ми срећног хомосексуалца и ја ћу ти показати весео леш“, каже један јунак Марта Кроулија [Mart Crowley] у драми *Boys in the Band* [1968]; према Алтман, 2010: 18). Они то своје узнемирујуће парче савести почињу да мрзе, а онда и да ту мржњу преносе на људе који им – будући да одбијају да „прихвате“ и „признају“ „природност“ њихове (хомо)сексуалности – заправо говоре исто што и њихова савест: „Не, то *твоје* није слобода, то није срећа, ти си роб својих сопствених опсесија и компулсија, оне ти разарају живот. И баш зато што си роб, ти си несрећан. Мораш нешто да предузмеш да би се ослободио“. Та моја савест која ме копка и тај „узнемирујући други“ који ми говори заправо исто што и савест, постају сада предмет мога гнева, моје страсне мржње, моје борбе, па ја против својих „непријатеља“ почињем да улажем исту ону унутрашњу страст која, у основи, и производи цео мој садашњи хабитус, целу моју садашњу и будућу несрећу (Kupelian, 2005: 31-36).

Тај механизам „освете савести“ описује и Буджишевски (Budziszewski: 1999; 1998). Зашто неки људи толико инсистирају на „поштовању“ њихове „различитости“, схваћеном као врста хегеловске признатости? Зашто они упорно захтевају да њихово понашање, њихове одлуке, њихови избори, буду „прихваћени“ и „поштовани“ – иако их нико не спречава у тим радњама, само многи човек такво понашање не одобрава, сматрајући га стидним, недоличним. Одговор лежи у *узнемирености* коју производи наша сопствена савест. Без обзира што смо (правно и друштвено) слободни да радимо то што хоћемо, и што нам те радње свакако причињавају извесно задовољство, ми, у дубини свога срца, знамо да то није у реду. И тај осећај нас истински узнемирава. Нама је потребно *смирење* (reconciliation), а њега најлакше можемо да нађемо само ако добијемо одговарајућу потврду од других. У овој „феноменологији рада савести“, дакле, ми најпре тражимо потврду код оних људи који имају исти проблем, тражимо да нам и они кажу да је са нашим поступцима заправо све у реду (Budziszewski, 1999: 27-32).

Кад год нас због неког моралног преступа гризе савест, а ми тај узнемирујући осећај желимо да умиримо, свакако нам прија да чујемо (само)оправдање другог таквог моралног прекршитеља. Та веза прекршитеља преко самооправдавања је веома јака, одн. емоционално врло значајна. Кроз везе истоврсних нормативних прекршитеља, наине, настаје једна подзаједница, или још боље контразаједница. Основна норма те подзаједнице конституише се као супротна норми заједнице, те тиме фактички постаје контранорма. Али, на следећем ступњу „феноменологији рада савести“ ми видимо како та нова, мала заједница ипак више није довољна. Наине, моја савест тиме није умирена, она ми и даље говори против моје контранорме. Јер, мени је ипак јасно да из мене, као и из мог са-друга прекршитеља, дакле из целе наше контразаједнице, збори првенствено парцијални интерес као главни извор наше контранорме. Зато ја, у својој нутрини, ма колико да ми прија контразаједница, ипак не желим само потврду „истопкршитељског садруга“. Ја заправо страсно, очајнички, желим потврду *целе* заједнице, желим потврду *svих*. А то је могуће једино ако моја контранорма постане нова друштвена норма.

Заправо, што осећам веће узнемирење због мога деловања (греха), то ја упорније желим да моја контранорма постане норма за све – да се промене закони, да се „поправи“ језик, да се „очисти“ јавно поље од узнемирујућих критичара, да коначно и деца у школама почну да уче да је моја контранорма

од сада истинска норма. Моја амбиција је тотална, јер само тотална потврда може да ућутка ону моћну, стално присутну, дубинску савест. Бежећи од те савести ја насрћем на друштво, желећи да га натерам да ми оно каже: „Све је у реду, момче, исправно је то што радиш, само се опусти и уживај...“ Али, питање је да ли би, чак и ако добијем те речи умирења и утехе, то ишта помогло. Јер те норме, које ме тако узнемиравају и које толико желим да променим, и не долазе из друштва које ме окружује. Оне нису „конструкција“, оне нису „конвенција“. Оне су записане – директно у нашим срцима (*Јев. 8, 10; Рим. 2, 15*).

Али, невоља настаје када се актери покретани таквом унутрашњом снагом – јер „страсти, лични интереси и задовољавање себичности представљају најјачи извор деловања“ (Хегел, 2006: 26) – суоче са друштвом које је изгубило јасне моралне критеријуме и морално самопоуздање, напосе које је прихватило етички релативизам и „универзалну пермисивност“ (тј. попустљивост према свим захтевима брзог и неограниченог задовољства). Секс нам причињава задовољство, зато ћемо сви прихватити побачај, преименујући „убиство детета“ у „репродуктивно право“ („право да се немају нежељена деца“²⁰), а „бебу“ (људско биће) у „фетус“ (израслину), те третирајући надаље читаву ствар као „рутинску медицинску интервенцију“ о којој престајемо да рамишљамо чим се оконча – процес који Буджишевски описује као „first euphemized, then avoided, then forgotten“ („најпре се преименује, затим се избегава и на крају заборави“; Budziszewski, 1998, I).

Још колико јуче (у историјском смислу, наравно), то друштво није било такво. Оно није повлађивало појединцу да „има право“ да ради шта хоће (само ако тиме не наноси другоме штету). Његов први човек (Теодор Рузвелт [Theodore Roosevelt], двадесет шести председник САД [1901-1909]) смео је да каже да „мушкарац, или жена, који намерно избегава брак, и тако је хладног срца, да у њему нема страсти, а ума је тако плитког и себичног да мрзи да има децу, у ствари, чини злочин против читавог човечанства, те треба да буде предмет презира и гнушања свим здравим људима“²¹. У том друштву, како се још свог детињства с поносом сећао његов, такође, први човек (Хари Труман [Harry S. Truman, 1884–1972], тридесет и трећи председник САД [1945–1953]), „људи су ценили поштена човека више но ма шта друго, и ако човек није био поштен, не би се дуго задржао у суседству – изјурили би га“²² (Miller, 1974: 48; наведено према Франкена, 1989: 242). У том друштву, још „педесетих година двадесетог века, недељом, у одређеним сатима, није било телевизије, како се не би ометао одлазак у цркву. Недеље су служиле томе да се породице држе

²⁰ Једна од карактеристичних феминистичких формулација; видети пример (и извор), као и критику, у Антонић, 2010.

²¹ Такође је рекао да је „вољна неплодност у браку“ „највећи злочин против људске врсте и целе цивилизације“, и да „жена, која је узмакла пред рођењем детета“, прави преступ раван ономе што га чини „војник, који баца своју пушку и бежи са бојног поља“ (Roosevelt, *The Winning of the West*; наведено према Бентли, 2010: 42-43).

²² Изопштење, као учинак опште моралне осуде једне заједнице према неморалном појединцу и Мил је сматрао исправним. Он је једино одбацивао коришћење физичке или правне присиле, али се слагао да имамо морално право да другоме, чал и против његове воље, најпре предочавамо „разлоге који ће му помоћи у расуђивању, подстицај који ће ојачати његову вољу“, затим, да га можемо изложити „непогодностима које се никако не могу одвојити од неповољног суда других људи“, као и „природним казнама, које не могу а да не погоде оне који изазивају аверзију и презир“ (Mill, 1956: 93; 101; о изопштењу на стр. 94 и 114; сви наводи у: Приморац, 1989а: 266).

заједно, породице су служиле томе да се заједнице држе заједно, а заједнице су служиле томе да се друштво држи заједно“ (Sacks, 2011).

Данас је, међутим, то друштво морално ослабљено, дезоријентисано, са себичношћу као врлином. Оно сматра да напредни „рационални актер пита себе `Шта је најбоље за мене?`“, док се, ниже рангирани, назадни „племенски актер пита `Шта је најбоље за нас?`“, а да је „фанатик неко ко је спреман да жртвује сопствену личну корист за нешто изван себе“ (Харис, 2009: 13-14; 20). Оно пристаје на редефинисање својих основних установа, само зато да би, мирне савести, могло да настави са упражњавањем што више својих уживања. Пошто желимо уживање (секс) без обавеза (бриге о деци), ми најпре ванбрачни секс изједначавмо са сексом у браку, па ванбрачну заједницу са браком, да бисмо на крају, комотно и лакоумислено, браком прогласили сваку еротску (сексуалну) заједницу. Када, затим, у такво друштво провали „монументална енергија геј света Америке“ (Викс, 2010: 254), ми више немамо основа да кажемо „не“ захтевима за право на „геј брак“.

Јер, како објашњава Буджишевски, ако је једини критеријум за брак сексуално осећање, „онда постаје очигледно да неко ко има сексуална осећања не може бити спречен да ступи у брак. Дакле, хомосексуалцима такође мора бити омогућено да ступају у `брак`, а њихове заједнице, такође, треба да уживају културну заштиту. У том часу, међутим, наша потиснута савест задаје нам још један ударац, подсећајући нас да је брак ипак повезан са рађањем. Али сада смо у ступици. Ми не можемо рећи `е зато хомосексуалци не могу да се венчају`, јер би то био удар на целу климаву структуру наше рационализације. Зато ми објављујемо да, ако су већ у браку, хомосексуалци се морају учинити и прокреативним; јаловом земљишту мора се дати изглед цветања. Ту је, на крају крајева, вештачка оплодња. А ту је и усвајање. Дакле, на домак смо прихватања да се деца дају као право онима од којих смо некада имали дужност да их заштитимо. Нормализација перверзије је потпуна“ (Budziszewski, 1998, IV).

* * *

Ово критичко објашњење бесумње је ефектно. Али, могло би се рећи да и оно пати од извесне слабости – од тешко проверљивог психологисања. Оно је, заправо, по својој структури, слично објашњењу које се често даје за критички став према геј покрету (посебно популарном у „геј френдли“ медијима). Ево како то објашњење формулише Алтман (2010: 23): „добар део непријатељства према хомосексуалности води порекло од потиснутих хомосексуалних тежњи. (...)Они који су сексуално несигурни често ће подупрети своје уверење отвореном мржњом према хомосексуалцима који су претња њиховом егу“.

Алтман ипак оцењује овакво објашњење као „поједностављивање“ (*исто*), будући да оно покрива само део стварности. Јер, *неки* противници геј покрета вероватно и јесу несигурни у своју сексуалност. Али, то не може бити објашњење за *све* њих. Такође, *неки* геј активисти вероватно су нетрпељиви према критичарима геј покрета због „дубинског рада савести“. Али, то не може бити објашњење за *све* појаве нетрпељивости, што их тамо затичемо. Јер, бар део геј активиста који показује нетрпељивост, као што је већ речено, то ради као последица искреног уверења да су им повређена људска права, те из озлојеђености која одатле извире.

И овде се морамо држати начела „плурализма узрочности“ (што га, на јасном Парсонсовом трагу [Parsons, 1951], покушавам да афирмишем у домаћој [углавној монокаузалној, „култур-редукционистичкој“ и конструктивистичкој] социологији [Антонић, 1995; 2011г]). Пред собом, као и увек, имамо разноврсну

мноштеност појава – људе са хомоеротским жељама или праксама, који идентитет не заснивају превентивно на хомосексуалности²³, али и геј активисте, који су изградили политички и културни идентитет на хомосексуалности; геј активисте који не испољавају нетрпељивост према критичарима геј покрета, али и оне који су изразито нетолерантни и агресивни; нетолерантне и агресивне геј активисте који су то због „рада савести“, али и оне који су то због искрене озлојеђености услед вере да су закинути за основна људска права... Задатак научника је да ове дистинкције уочава и кад су у питању појаве, и кад је реч о узрочности. И верујем да је овим чланком нешто од тих научних задатака испуњено.

Закључак

Са становишта класичног либерала, свака нетрпељивост, усмерена на мишљење или начин живота који не штоди другоме, јесте за осуду. То важи како за нетрпељивост већине према мањини, тако и обрнуто. Ипак, обавеза трпељивости не значи и обавезу прихватања. У том смислу се могу разликовати три односа друштва према геј заједници:

1. *однос репресије*: постоји универзална, јавна и приватна осуда, па и прогон, хомосексуалности; у јавноправном систему на делу су закони против содомије, а на плану јавног морала имамо непријатељство према хомосексуалцима; они су мета физичких напада, отпуштања или шиканирања због својих сексуалних преференција;

2. *однос толеранције*: хомосексуалност се законски не прогони, хомосексуалне везе се толеришу, а хомосексуалци нису физички нападани, отпуштани или шиканирани због сексуалних преференција; али, постоји пуна слобода вредновања моралности или друштвене функционалности различитих облика животних пракси; потпуно је легитимно морално становиште које неједнако вреднује хомосексуалне и хетеросексуалне везе (из верских мотива, позивањем на аргумент биолошке репродукције, или из неког трећег разлога); такође је легитимна и равнодушност према питању различитих облика животних пракси, једнако вредновање хомосексуалних и хетеросексуалних веза, или слављење хомосексуалности као „истинског ослобађања човека“;

3. *однос принудне афирмације*: постоји универзална обавеза правног и статусног (моралног) изједначавања хомосексуалних и хетеросексуалних веза – од брака, преко усвајања деце, до државне помоћи у вешташкој оплодњи; у јавности је дозвољено само једнако вредновање хомосексуалности и хетеросексуалности („свака љубав је лепа“); тамо где заступљеност или друштвени положај геј особа одступа од норме – рецимо, ако је хомосексуалаца мање од зацртаних 10 посто – на делу је „позитивна дискриминација“; власт ради на оснаживању (empowerment) геј заједнице, захтевајући „прихватање“ геј културе у медијима, прописујући лекције о „једнакој вредности“ у школама и систематски сузбијајући сваку „политички некоректну“ реч, или свако „погрешно“ или „неприхватљиво“ морално вредновање.

Ово су, наравно, три модела, три идеална типа друштвених односа, које бисмо могли да назовемо *традиционалистички*, *либерални* и *прогресивистички*²⁴. Први и трећи модел су свакако ауторитарне крајности,

²³ Такви су, рецимо, Џек Донован (Jack Donovan) или Џастин Рајмондо (Justin Raimondo); видети Антонић, 2011ђ.

²⁴ У Фонтеовом смислу речи „прогресивизам“ (progressivism; Fonte, 2002).

при чему за први можемо да кажемо да данас постоји још у неким афричким земљама, док се трећи изгледа прописује као идеал, па и делимично изграђује, у САД и неким земљама ЕУ. Чини се да се друштвено клатно, барем у земљама које су центар светског (капиталистичког) система, креће из једне крајности (модел 1) у другу (модел 3). Ако наше (српско) друштво ишта још више може да бира, заложии бих се да останемо на средњој, либералној позицији (на моделу 2), за коју верујем да даје највише слободе и највише успешне социјалне функционалности.

Наведени извори

- ABCNews (2004): „New Details Emerge in Matthew Shepard Murder Killers Talk About Crime That Shocked the Nation“, *ABCNews*, Nov. 26, 2004, <http://abcnews.go.com/2020/story?id=277685&page=1>, приступљено 18. јуна 2011.
- Abramowitz, Rachel (2008). "L.A. Film Festival director Richard Raddon resigns", *Los Angeles Times*, November 26, 2008, <http://www.latimes.com/entertainment/news/la-et-raddonresigns26-2008nov26,0,5947908.story>, приступљено 18. јуна 2011.
- Abramowitz, Rachel and Tina Daunt (2008): „Prop. 8 rifts put industry on edge Hollywood is at odds over whether to shun supporters of the ban“, *The Los Angeles Times*, November 23, 2008, <http://articles.latimes.com/2008/nov/23/entertainment/et-shunned23>, приступљено 18. јуна 2011.
- Алтман, Денис [Dennis Altman] (2010[1971]): „Кривица и интернализовање опресије“ [одломак из књиге *Homosexual: Opression and Liberton*], *QT: часопис за квир теорију и културу*, бр. 1-2, стр. 17-25.
- Andersson, Gunnar Turid Noack, Ane Seierstad and Harald Weedon-Fekjær (2004): “The Demographics of Same-Sex „Marriages“ in Norway and Sweden“, in Digoix Marie and Festy, Patrick (eds).- *Same-sex couples, same-sex partnerships, and homosexual marriages: A Focus on cross-national differentials.*- Documents de travail n°124, Ined, pp. 247-264. п. 257; <http://www-same-sex.ined.fr/WWW/04Doc124Gunnar.pdf>, приступљено 18. јуна 2011.
- Антонић, Слободан (2011а): *Вишијевска Србија*. Београд: Чигоја штампа.
- (2011б): „`Gay agenda` : мит или стварност?“, *Теме*, год. XXXV, бр. 3, стр. 891-919, <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme3-2011/teme%203-2011-12.pdf>, приступљено 7. октобра 2011.
- (2011в): „Деца у `истополним породицама` : преглед дебате“, *Антропологија*, год. VI, бр. 2 (у штампи).
- (2011г): *Искушења радикалног феминизма: моћ и границе друштвеног инжењеринга*. Београд: Службени гласник.
- (2011д): „`Истополне породице` : изазов за науку“, *Социолошки преглед*, год. XLV, бр. 1, стр. 67-100.
- (2011ђ): „ЛГБТ организације као интересне групе: особине и утицај“, *Социологија*, год. LIII, бр. 4 (у штампи).
- (2011е): „Опасан напад на грађанску слободу“, *Нова српска политичка мисао*, електронско издање, 7. март, <http://www.nspm.rs/kolumne-slobodana-antonica/opasan-napad-na-gradjansku-slobodu.html>, приступљено 18. јуна 2011.

- (2010): „О родном феминизму и разборитости“, *Нова српска политичка мисао*, Vol. XVIII, бр. 1–2, стр. 181–202, <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/o-rodnom-feminizmu-i-razboritosti.html>, приступљено 1. октобра 2011.
- (2009): «Српске власти и "геј понос"», *Нова српска политичка мисао*, интернет издање, 20. јуни, <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/srpske-vlasti-i-qgej-ponosq.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- (1995): *Изазови историјске социологије: теоријско-методолошки проблеми изучавања еволуције предграђанских друштава*. Београд: Институт за политичке студије.
- Басара, Светислав (2011): „Градови побратими“, *Данас*, 8. март, http://www.danas.rs/danasrs/kolumnisti/gradovi_pobratimi.881.html?news_id=211174, приступљено 18. јуна 2011.
- Bäck, Henry and Torbjörn Larsson (2006): *Den svenska politiken: Struktur, processer och resultat*. Malmö: Liber 2006.
- BBC (2010): “Sir Elton John becomes father via surrogate”, *BBC*, 28 December 2010, <http://www.bbc.co.uk/news/entertainment-arts-12084650>, приступљено 27. марта 2011.
- (2009): "Gay marriage row at Miss USA show", *BBC News*, April 20, 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8009359.stm>, приступљено 18. јуна 2011.
- Бентли, Ерик [Eric Bentley] (2010[1976]): „Љубавник лорда Алфреда“ [предговор за *Lord Alfred`s Lover*], *QT: часопис за квир теорију и културу*, бр. 1-2, стр. 34-46.
- Bigner, Jerry J., and Bozett, Frederick W. (1990): „Parenting by gay fathers“. In F. W. Bozett & M. B. Sussman (Eds.), *Homosexuality and family relations*, pp. 155–176. New York: Harrington Park Press.
- Bösche, Susanne (1983): *Jenny lives with Eric and Martin*. London: The Gay Men's Press.
- Bronski, Michael, ed. (1996): *Flashpoint: Gay Male Sexual Writing*. New York: Masquerade Books.
- Budziszewski, Jay (1999): *The Revenge of Conscience: Politics and the Fall of Man*. Dallas: Spence Publishing Company.
- (1998): „The Revenge of Conscience“, *First Things*, 84 [June/July], pp. 21-27; <http://www.firstthings.com/article/2008/12/001-the-revenge-of-conscience-38>, приступљено 18. јуна 2011.
- (1992): *True Tolerance: Liberalism and the Necessity of Judgment*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- CNN (2009): „Former Miss California USA sues pageant officials“, *CNN*, August 31, 2009, <http://www.cnn.com/2009/SHOWBIZ/08/31/miss.california.usa/index.html?iref=mpstoryview>, приступљено 18. јуна 2011.
- Colfax, Grant, Thomas J. Coates, Marla J. Husnik, Yijian Huang and Susan Buchbinder, et al. (2005): „Longitudinal patterns of methamphetamine, popper (amyl nitrite), and cocaine use and high-risk sexual behavior among a cohort of San Francisco men who have sex with men“, *Journal of Urban Health*, Volume 82, Supplement 1/ March, pp. i62-i70.
- Cochran, Susan D. and Vickie M. Mays (2006): „Estimating Prevalence of Mental and Substance-Using Disorders Among Lesbians and Gay Men From Existing National Health Data“, in *Sexual Orientation and Mental Health: Examining Identity and Development in Lesbian, Gay, and Bisexual People*, Allen M.

- Omoto and Howard S. Kurtzman eds., 143-165. American Psychological Association.
- Christinewjc (2005): „The Devastating Error of 'Hate Crimes' Law“, *Talk Wisdom*, November 15, <http://talkwisdom.blogspot.com/2005/11/devastating-error-of-hate-crimes-law.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Colfax, Grant, Thomas J. Coates, Marla J. Husnik, Yijian Huang and Susan Buchbinder, et al. (2005): „Longitudinal patterns of methamphetamine, popper (amyl nitrite), and cocaine use and high-risk sexual behavior among a cohort of San Francisco men who have sex with men“, *Journal of Urban Health*, Volume 82, Supplement 1/ March, pp. i62-i70.
- Dailey, Timothy J. (2005): „Comparing the Lifestyles of Homosexual Couples to Married Couples“, *Family Research Council Report* <http://www.frc.org/get.cfm?i=ISO4CO2>, приступљено 18. јуна 2011.
- Davis, John Jefferson (1985): *Evangelical Ethics: Issues Facing the Church Today*. Phillipsburg, NJ: P and R Publishing Company.
- Дејвис, Мајкл [Michael Davis] (1989[1978]): „Буџет толеранције“ [The Budget of Tolerance] у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 141-160. Београд: Филип Вишњић.
- Димитријевић, Владимир и Јован Србуљ, ур. (2006): *Мушкарац и жена пред тајном тела: православље и полност*. Београд: „Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског“.
- Donald, Jeff (2008): "Prop. 8 result energizes gay-rights supporters". San Diego Union-Tribune. <http://www.signonsandiego.com/news/state/20081115-9999-1n15prop8.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Duke, Alan (2009a): "Miss California USA sued over breast implant money", *CNN*, October 20, 2009, <http://www.cnn.com/2009/SHOWBIZ/10/20/miss.california.usa.suit/>, приступљено 18. јуна 2011.
- (2009б). "Prejean settles lawsuits with Miss California USA pageant", *CNN*, November 3, 2009, <http://www.cnn.com/2009/SHOWBIZ/11/03/miss.california.suit/index.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Е-новине (2011): „Извињење, лудом радовање“, *Е-новине*, 8. март, <http://www.e-novine.com/entertainment/entertainment-licnosti/45484-Izvinjenje-ludom-radovanje.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Esposito, Stefano (2002): "I had become a 'monster': Man says in statement he killed over gay taunts", *Chicago Sun-Times*, 11. 06. 2002; према http://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Stachowicz, приступљено 18. јуна 2011.
- Ferraro, Richard (2010): „On National Coming Out Day, GLAAD Calls on Universal Pictures To Remove Anti-Gay Language From Vince Vaughn Movie, `The Dilemma`“, October 11, 2010, *Gay & Lesbian Alliance Against Defamation*, <http://www.glaad.org/releases/101110thedilemma>, приступљено 18. јуна 2011.
- Fethers, Katherine, Caron Marks, Adrian Mindel, and Claudia S. Estcourt (2000): „Sexually Transmitted Infections and Risk Behaviours in Women Who Have Sex with Women“, *Sexually Transmitted Infections*, Volume 76, Issue 5, pp. 345-9.
- Fonte, John (2002): "Liberal Democracy vs. Transnational Progressivism: The Future of the Ideological Civil War Within the West", *Orbis*, Volume 3, Number 6 (May),

<http://www.fpri.org/ww/0306.200205.fonte.ideologicalwarwithinthewest.html>, приступљено 18. јуна 2011.

- Франкена, Вилијам [William K. Frankena] (1989[1978]): „Да ли је моралност искључиво лична ствар“ [Is Morality a Purely Personal Matter?], у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 241-260. Београд: Филип Вишњић.
- Гоувир, Труди [Trudy R. Gouvier] (1989[1973]): „Толеранција и догматизам у етици“ [Tolerance and ‘Dogmatism’ in Morals], у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 235-239. Београд: Филип Вишњић.
- Наан, Linda De and Stern Nijland (2002): *King & King*. Berkeley, California: Tricycle Press
- Халберстем, Џошуа [Joshua Halberstam] (1989[1982]): „Парадокс толеранције“ [The Paradox of Tolerance], у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 363-388. Београд: Филип Вишњић.
- Харис, Ли [Lee Harris] (2009[2007]): *Самоубиство разума: претња радикалног ислама Западу* [The Suicide of Reason: Radical Islam's Threat to the West]. Београд: Дан граф.
- Harris, Rosemary (1993): “Church Service Is Interrupted by Gay Activists Throwing Condoms,” *Colorado Springs Gazette-Telegraph*, November 8.
- Hart, Colin (2002) „Foreword“, Morgan, 2002: 7-21.
- Хегел, Георг Фридрих Вилхелм [Georg Wilhelm Fridrieich Hegel] (2006[1830-1]): *Философија историје* [Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte]. Београд: Федон.
- (1979[1806]): *Феноменологија духа* [Phänomenologie des Geistes]. Београд: БИГЗ.
- Херисон, Џефри [Geoffrey Harrison] (1989[1975]): „Релативизам и толеранција“ [Relativism and Tolerance], у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 181-202. Београд: Филип Вишњић.
- Hofler, Robert and Michael Jones (2008): „Same-sex activists target Sundance“, *Variety*, Nov. 17, 2008, <http://www.variety.com/index.asp?layout=festivals&jump=story&id=2470&articleid=VR1117996044&cs=1#ixzz1DFbUVfGm>, приступљено 18. јуна 2011.
- Honneth, Axel (1995): *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Ихара, К. Крејг [Craig K. Ihara] (1989[1984]): „Морални скептицизам и толеранција“ [Moral Skepticism and Tolerance], у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 203-212. Београд: Филип Вишњић.
- Иванишевић, Богдан (2011): „Парада забрањена – шта даље?“, *Пешчаник*, 3. октобар, <http://pescanik.net/content/view/7628/1132/>, приступљено 7. октобра 2011.
- Iustinianus (2011[538]): *Iustiniani Novellae*, LXXVII, <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>, приступљено 18. јуна 2011.
- Johnson, Chris (2010): „U.S. Justice Department celebrates Pride“, *The Washington Blade*, Jun 21, <http://www.washingtonblade.com/2010/06/21/u-s-justice-department-celebrates-pride/>, приступљено 18. јуна 2011.
- Jones, Michael (2008): „L.A. Film Festival's Raddon resigns Director, org faced growing protests“, *Variety*, Nov. 25, 2008,

- <http://www.variety.com/article/VR1117996451?refCatId=13>, приступљено 18. јуна 2011.
- Јовановић, Милош (2011): „Моралистичка осуда хомосексуалности у православљу“, *Теме*, г. XXXV, бр. 3, стр. 705-744, <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme3-2011/teme%203-2011-01.pdf>, приступљено 7. октобра 2011.
- Koblin, Beryl A., Margaret A. Chesney, Marla J. Husnik, Sam Bozeman, Connie L. Celum, Susan Buchbinder, Kenneth Mayer, David McKirnan, Franklyn N. Judson, Yijian Huang, Thomas J. Coates, and the EXPLORE Study Team (2003): „High-Risk Behaviors Among Men Who Have Sex With Men in 6 US Cities: Baseline Data From the EXPLORE Study“, *American Journal of Public Health*, Volume 93, Issue 6, pp. 926-932.
- Kosmin, Barry A. and Ariela Keysar (2008): „ARIS 2008 Report: Part IA – Belonging“, *American Religious Identification Survey 2008*, http://b27.cc.trincoll.edu/weblogs/AmericanReligionSurvey-ARIS/reports/p1a_belong.html, приступљено 18. јуна 2011.
- Кожев, Александар [Alexandre Kojève] (1964[1947]): *Како читати Хегела* [Introduction à la lecture de Hegel: Leçons sur la Phénoménologie de l'esprit professées de 1933 à 1939 à l'École des Hautes Études, réunies et publiées par Raymond Queneau]. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Kralis, Barbara (2003): „The Celebrated Matthew Shepard & The Forgotten Mary Stachowicz“, *New Oxford Review*. May 2003, <http://www.newoxfordreview.org/article.jsp?did=0503-kralis>, приступљено 18. јуна 2011.
- Kupelian, David (2005): *The Marketing of Evil: How Radicals, Elitists, and Pseudo-Experts Sell Us Corruption Disguised As Freedom*. Torrance, CA: WND Books.
- Laumann, Edward, O., John N. Gagnon, Robert T. Micheal, and Stuart Michaels (1994): *The Social Organization Of Sexuality Sexual Practices of the United States*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lawrenz, Jürgen (2007): „Hegel, Recognition and Rights: ‘Anerkennung’ as a Gridline of the Philosophy of Rights“, *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, vol. 3, nos. 2-3, 153-170.
- Leigh, Barbara C, Mark T. Temple and Karen F. Trocki (1993): "The Sexual Behavior of US Adults: Results from a National Survey," *American Journal of Public Health*, Vol. 83 (October), pp. 1400-1408.
- Lemp, George F., Anne M. Hirozawa, Daniel Givertz, Giuliano N. Nieri, Laura Anderson, Mary Lou Lindegren, Robert S. Janssen, Mitchell Katz (1994): „Seroprevalence of HIV and Risk Behaviors Among Young Homosexual and Bisexual Men: The San Francisco/Berkeley Young Men's Survey“, *Journal of the American Medical Association*, Vol. 272, No. 6, pp. 449-454.
- Лок, Џон [John Lock] (1978[1689]): *Две расправе о влади (којима претходи Патриарха сер Р. Филмера, а следи Локеево Писмо о толеранцији* [A Letter concerning toleration], књ. 2, стр. 133-175. Београд: Младост
- Милтон, Џон [John Milton] (1990[1644]): *Ареонагитика и други списи о грађанским слободама* [Areopagitica: A speech of Mr. John Milton for the liberty of unlicensed printing to the Parliament of England]. Београд: Филип Вишњић.
- Lott-Whitehead, Laura and Carol T. Tully (1999): „The Family Lives of Lesbian Mothers“ (изворно у: *Smith College Studies in Social Work* 63/1993), in

- Laird J. (Ed.) *Lesbians and Lesbian Families*. New York: Columbia University Press.
- Magnuson, Ed (1989): „In A Rage over AIDS“, *Time*, Dec. 25, 1989, <http://205.188.238.109/time/magazine/article/0,9171,959419,00.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Миладиновић, З. и К. Живановић (2011): „Неће бити суђења Амфилохију“, *Данас*, 7. март, http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/nece_biti_sudjenja_amfilohiju.55.html?news_id=211060, приступљено 18. јуна 2011.
- Mill, John Stuart (1956[1859]): *On Liberty*. Indianapolis: Library of Liberal Arts.
- Miller, Korin (2009): „Miss California Miss USA Carrie Prejean may lose her title over little white lie, nudie pics“, *Daily News*, May 7th 2009, http://www.nydailynews.com/gossip/2009/05/06/2009-05-06_miss_california_miss_usa_carrie_prejean_may_lose_her_crown.html#ixzz1DS4RpkdH, приступљено 18. јуна 2011.
- Miller, Merle (1974). *Plain Speaking: An Oral Biography of Harry S. Truman*. New York: Putnam Publishing Group.
- МО (2009): "'God was testing my faith,' says Miss California after Perez Hilton calls her a 'dumb bitch' in gay marriage row". *Mail Online* (UK), April 21, 2009, <http://www.dailymail.co.uk/news/worldnews/article-1172123/God-testing-faith-says-Miss-California-Perez-Hilton-calls-dumb-bitch-gay-marriage-row.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Moakler, Shanna (2009): „Miss California USA“, *Shanna Moakler Blog*, Apr 21, 2009, <http://www.myspace.com/shannamoakler/blog/484571631>, приступљено 18. јуна 2011.
- Moore, Roger (2008): "Cinemark CEO donates to 'Proposition Hate': boycott follows", *Orlando Sentinel*, November 13, 2008, http://blogs.orlandosentinel.com/entertainment_movies_blog/2008/11/cinemark-ceo-do.html, приступљено 18. јуна 2011.
- Morgan, Patricia (2002) *Children as Trophies? Examining the Evidence on Same-Sex Parenting*. Newcastle-upon-Tyne: The Christian Institute. <http://www.christian.org.uk/pdfpublications/childrenastrophies.pdf>, приступљено 18. јуна 2011.
- Мршевић, Зорица (2009): *Ка демократском друштву: исполоне породице*. Београд: Институт друштвених наука.
- NYDN (2009): "Carrie Prejean says she was asked to apologize for gay marriage comments, but refused", *New York Daily News*, April 27, 2009. http://www.nydailynews.com/entertainment/2009/04/27/2009-04-27_carrie_prejean_says_she_was_asked_to_apologize_for_gay_marriage_comments_but_ref.html, приступљено 18. јуна 2011.
- Њумен, Џеј [Jay Newman] (1989[1982]): „Идеја религијске толеранције“ (из књиге: *Foundations of Religious Tolerance*), у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 119-139. Београд: Филип Вишњић.
- Панчић, Теофил (2011): „Марков текст и Ристин контекст“, *Време*, бр. 1053, 10. март 2011, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=980196>, приступљено 18. јуна 2011.
- Paprocki, Thomas J. (2007): „Marriage, Same-Sex Relationships, and the Catholic Church“, *Loyola University Chicago Law Journal*, Vol. 38, pp. 247-264, http://luc.edu/law/activities/publications/ljdocs/vol38_no2/paprocki.pdf
- Parsons, Talcott (1951): *The Social System*. New York: The Free Press.

- Patai, Daphne and Noretta Koertge (2003): *Professing Feminism: Education and Indoctrination in Women's Studies*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Побједа (2011): „Петрушић: Амфилохију истекао рок за јавно извињење“, *Побједа*, 16. април, <http://www.pobjeda.co.me/citanje.php?datum=2011-04-16&id=206582>, приступљено 18. јуна 2011.
- Приморац, Игор (1989а): „О трпељивости у моралу“ у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 261-282. Београд: Филип Вишњић.
- (1989б): „Предговор“ у: *О толеранцији: расправе о демократској култури*. Изабрао и предговор написао Игор Приморац, стр. 5-48. Београд: Филип Вишњић.
- Redding, Paul (1996): *Hegel's Hermeneutics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Redding, Richard E. (2008): „It's Really About Sex: Same-Sex Marriage, Lesbian Parenting, And The Psychology Of Disgust“, *Duke Journal Of Gender Law and Policy*, Volume 15, pp. 127-193.
- Richardson, Justin and Peter Parnell (2005): *And Tango Makes Three*, illustrated by Henry Cole. New York: Simon & Schuster Children's Publishing.
- Rofes, Eric (2000): „Bound and Gagged: Sexual Silences, Gender Conformity and the Gay Male Teacher“, *Sexualities*, vol. 3, 4 (November), pp. 439-462.
- РТС (2011а): „Амфилохије: Осуда греха, не човека“, *Радио телевизија Србије*, 6. март, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/%D0%94%D1%80%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE/853730/%D0%90%D0%BC%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%85%D0%B8%D1%98%D0%B5%3A+%D0%9E%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0+%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%B0,+%D0%BD%D0%B5+%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- (2011б): „Препорука Амфилохију да се извини“, *Радио телевизија Србије*, 5. март 2011, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/%D0%94%D1%80%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE/853730/%D0%90%D0%BC%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%85%D0%B8%D1%98%D0%B5%3A+%D0%9E%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0+%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%B0,+%D0%BD%D0%B5+%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0.html>, приступљено 18. јуна 2011.
- Sacks, Jonathan (2011): „How to Reverse the West's Decline“, *Standpoint*, September, <http://www.standpointmag.co.uk/node/4049/full>, приступљено 1. октобра 2011.
- Sanchez, Travis et al., (2006): „Human Immunodeficiency Virus (HIV) Risk, Prevention, and Testing Behaviors – United States, National HIV Behavioral Surveillance System: Men Who Have Sex with Men, November 2003–April 2005“, *Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)*, Surveillance Summaries, July 7, 2006/55(SS06); 1-16; <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/ss5506a1.htm>, приступљено 18. јуна 2011.
- SCS (2005): The Supreme Court Of Sweden: Judgment Case No. B 1050-05, Plaintiff: Prosecutor General, Defendant: Åke Ingemar Teodor Green, Stockholm, 29 November 2005, http://www.domstol.se/Domstolar/hogstodomstolen/Avgoranden/2005/Do_m_pa_engelska_B_1050-05.pdf, приступљено 18. јуна 2011.

- Sears, Alan and Craig Osten (2003): *The Homosexual Agenda: Exposing the Principal Threat to Religious Freedom Today*. Nashville, Tennessee: Broadman & Holman Books.
- Smith, Paul (1999): „Political Communication in the UK: A Study of Pressure Group Behaviour“, *Politics*, Vol. 19, Issue 1 (Feb), pp. 21-28.
- СН (2010): „Митрополит Амфилохије: Највећи смрад, содомски, савремена цивилизација издигла на пиједестал божанства“, Српске новине ЦГ, 12. октобар, <http://www.srpskenovinecg.com/crnagora/7467-amfilohije>, приступљено 18. јуна 2011.
- Sugrue, Seana (2006): „Soft Despotism and Same-Sex Marriage“, in *The Meaning of Marriage: Family, State, Market and Morals*. Robert P. George and Jean Bethke Elshtain (eds), pp. 172-196. New York: Scepter Publishers.
- Taylor, Marisa (2009): "Perez Hilton and Miss USA Contestant Debate Gay Marriage". *Wall Street Journal*, April 22, 2009, <http://blogs.wsj.com/digits/2009/04/22/perez-hilton-and-miss-usa-contestant-debate-gay-marriage/tab/article/>, приступљено 18. јуна 2011.
- Today (2009): „Pageant official: We paid for Prejean’s implants“, *Today*, Access Hollywood, 4/30/2009, http://today.msnbc.msn.com/id/30495983/ns/today-today_entertainment/, приступљено 18. јуна 2011.
- Van de Ven, Paul, Pamela Rodden, June Crawford and Susan Kippax (1997): „A comparative demographic and sexual profile of older homosexually active men“, *The Journal of Sex Research*, Volume 34, Issue 4, pp. 349–360.
- Венс, Керол [Carole Vance] (1995[1989]): „Теорија друштвене конструкције – проблеми у историји сексуалности“ [Social Construction Theory: Problems in the History of Sexuality], *Феминистичке свеске*, 3-4/1995, стр. 145-160.
- Викс, Џефри [Jeffrey Weeks] (2010[2006]): „Друштвена конструкција сексуалности“ (интервју из књиге *Introducing the New Sexuality Studies: Original Essays and Interviews*, editors: S. Seidman, N. Fischer, Ch. Meeks), *QT: часопис за квир теорију и културу*, бр. 1-2, стр. 243-256
- WB (2010): „Episcopal Church ordains 2nd openly gay bishop“, *The Washington Blade*, May 20, 2010, <http://www.washingtonblade.com/2010/05/20/national-news-in-brief-10/>, приступљено 18. јуна 2011.
- Video (2009): „Miss California: 'I wouldn't change a thing'“, *MSNBC*, 21. април 2009, <http://www.msnbc.msn.com/id/21134540/vp/30322011>, приступљено 18. јуна 2011.
- Worth, Heather, Alison Reid, and Karen McMillan (2002): „Somewhere over the rainbow: love, trust and monogamy in gay relationships“, *Journal of Sociology*, vol. 38, 3 (September), pp. 237-253.
- Weinstein, Steve (2008). "Are We Being Bullies? Debate Rages Over Boycotts", *Edge*, 2008-11-25, <http://www.edgeboston.com/index.php?ch=news&sc=&sc2=news&sc3=&id=83898>, приступљено 18. јуна 2011.
- Willhoite, Michael (1991): *Daddy's Roommate*. Boston: Alyson Books.
- Williams, Robert R. (1997): *Hegel's Ethics of Recognition*. Berkeley: University of California Press.
- Wk (2011a): „Åke Green“, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Åke_Green, приступљено 18. јуна 2011.

- (2011): „Protests against Proposition 8 supporters“, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Protests_against_Proposition_8_supporters#cite_note-energize-17, приступљено 18. јуна 2011.
- Xiridou, Maria, Ronald Geskus, John de Wit, Roel Coutinho and Mirjam Kretzschmar (2003): „The contribution of steady and casual partnerships to the incidence of HIV infection among homosexual men in Amsterdam“, *AIDS*, The official journal of the International AIDS Society, Vol. 17, No. 7 (May 2), pp. 1029-1038.
- Yi, Sandra and Andrew Adams (2008): „Number of LDS churches vandalized increases to 7“, *KSL Television*, November 11th, 2008, <http://www.ksl.com/?nid=148&sid=4762579&autostart=y>, приступљено 18. јуна 2011.
- Yutani, Kimberly (1996). "Gregg Araki and the Queer New Wave", In Russell Leong (ed.), *Asian American sexualities: dimensions of the gay & lesbian experience*, pp. 175–180. New York, NY: Routledge.
- Златоусти, Свети Јован (2006): „Идолопоклонство и блудочинство: Беседа на Посланицу. Св. Апостола Павла Римљанима“, у Димитријевић и Србуљ, 2006: 262-268.

Slobodan Antonć

Gay movement and the struggle for recognition

Abstract: The emergence of intolerance towards LGBT people is often the subject of debate and criticism. However, the intolerance demonstrated by some gay activists - especially in societies where the LGBT movement is strong - not only towards critics of the gay movement, but also to persons thinking differently about a "gay issue", is little studied phenomenon. In this article author, first, presented some typical cases of such intolerance, and then discussed two distinctive explanations for this behavior. Both explanations are evaluated, and, in conclusion, author once again pledged, at the methodological level, for the pluralist approach and multicausative model of explanation, and, in the field of social policy, for the full accepting of mutual tolerance in opinions and in value standpoints.

Keywords: LGBT, social movements, tolerance, social struggles, ideologies.